

7. Суханов Е.А. Лекции о праве собственности / Е.А. Суханов. – М. : Изд-во Юрид. лит., 1991. – 240 с.

8. Сычев Н.В. Политико-экономическая концепция собственности и ее значение для анализа экономической системы России / Н.В. Сычев // В сб.: Собственность в XX столетии. – М. : Изд-во "Российская политическая энциклопедия", 2001. – С. 103-117.

9. Хлуднева Ю.Н. Частная собственность как экономико-правовая категория / Ю.Н. Хлуднева // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. – Сер.: Вопросы теории и практики. – 2012. – № 7-2. – С. 202-206.

Манила О.Р. Теоретические подходы к определению сущности частной собственности

Рассмотрены основные теоретические подходы к определению частной собственности, в частности описана проблема ее происхождения. Многозначное толкование собственности свидетельствует, что отношения собственности выходят довольно далеко за рамки экономической науки, поэтому необходимо обратиться к социальным и правовым аспектам данной проблемы. Поэтому частную собственность рассмотрено в контексте экономических, социальных и правовых взаимосвязей. Проанализирован категориальный аппарат собственности в классической и неинституциональной экономической теории. Также исследованы взгляды на собственность в рамках экономики права, конституционной экономики и правоведения. Рассмотрена частная собственность с точки зрения социологии та определены функции частной собственности как социального института.

Ключевые слова: частная собственность, отношения собственности, право собственности, частная собственность как экономико-социально-правовая категория.

Manila O.R. Some Theoretical Approaches to the Definition of Private Property

The main purpose of this research is to analyze theoretical approaches to the definition of the private property; in particular, the problem of its origin is described. The meaningful interpretation of the property indicating that the property relations go far beyond the economics, so there is a need to refer to the social and legal aspects of the problem. Therefore, the matter of the private property is considered in the context of economic, social and legal relationships. The category of private property is investigated within the classical and new institutional economic theory, the economy of law, constitutional economics and law. The private property in terms of sociology and the functions of private property as a social institution are also analyzed.

Keywords: private property, property relations, right of property, private property as economic, social and legal category.

УДК 338.431

Здобувач І.І. Мартинюк¹ – Львівський НАУ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ДРІБНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглянуто механізми державного регулювання та економічної підтримки дрібних сільськогосподарських товаровиробників за допомогою цінних, податкових та кредитних інструментів, до яких відносяться застава, цільова, інтервенційна, контрольна та орієнтовна ціни. Пільгові оподаткування і кредитування фермерських господарств, а також прямі дотації з бюджету як субсидії та субвенції використано з метою державної підтримки малих аграрних підприємств. Застосовано програмно-цільовий метод організаційного та економічного механізмів державного управління розвитком аграрного виробництва.

Ключові слова: дрібні сільськогосподарські товаровиробники, державні регулювання та підтримка, дотації, субсидії, субвенції, пільгові оподаткування і кредитування.

В економічно розвинених країнах, де реалізується соціально орієнтована ринкова економіка, вона не може функціонувати без регулювання державою основних показників розвитку суспільного виробництва і соціальної сфери [1, с. 532].

Постановка проблеми. З метою попередження економічних кризових ситуацій держави з ринковою економікою здійснюють антимонопольну політику, надають матеріальну підтримку малозабезпеченим верствам населення та допомогу суб'єктам господарської діяльності, особливо дрібнотоварним сільськогосподарським виробникам. Державне управління стало важливою складовою соціально орієнтованої ринкової економіки.

Державна політика в управлінні соціально орієнтованої ринковою економікою спрямована передусім на компенсацію негативних впливів ринку, попередження небажаних соціальних наслідків. У ринкових умовах сільськогосподарські виробники, особливо дрібнотоварні, часто потрапляють під негативну дію різних природних, економічних чи соціальних чинників, що потребує їх державного захисту. На ринку продуктів аграрного виробництва конкуренція у чистому вигляді давно перестала відігравати вирішальну роль. Ринок як основний регулятор виробництва продуктів агропромислового виробництва став суб'єктом управління з боку держави з метою досягнення успіхів у соціальній сфері. Ці два механізми регулювання економіки сільськогосподарського виробництва доповнюють один одного і сприяють підвищенню виробництва і споживання населенням харчових продуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суперечності, що пов'язані з розвитком ринкової економіки в сільськогосподарському виробництві, а також шляхи їх нівелювання в сучасних умовах, розглянуто в багатьох працях вчених [1-8]. Однак ще недостатньо уваги приділено впливу державного регулювання на розвиток дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва під час глибоких ринкових трансформацій на селі, що і стало темою цієї роботи.

У соціально орієнтованій ринковій економіці застосовуються економічні методи регулювання з боку держави, що здійснюються за допомогою таких важелів, як ціни та тарифи, податки, кредити, цінні папери, пільги, державне замовлення, субсидії, субвенції, державне мито тощо. Вони використовуються державою як прямі та опосередковані чинники управління і забезпечують умови для саморегуляції економічних взаємовідносин. Якщо такі заходи не дають бажаних результатів, то застосовуються адміністративні методи регулювання ринкових відносин щодо використання землі, захисту довкілля, соціальних гарантій працівникам, захисту вітчизняних товаровиробників, реалізації державних і регіональних програм, стабілізації валютного курсу тощо.

Багато питань регулювання і підтримки дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва з боку держави залишаються не до кінця вирішеними, що потребують подальших досліджень.

Мета дослідження. З метою забезпечення необхідного рівня дохідності дрібнотоварні виробники аграрної продукції повинні мати державну підтримку,

¹ Наук. керівник: доц. І.Б. Яців, д-р екон. наук

що забезпечить їх зацікавленість виробляти таку продукцію і в такому асортименті, які вигідні споживачам. Це завдання є основним у цьому дослідженні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На етапі постсоціалістичного розвитку сільськогосподарського виробництва його державне регулювання повинно здійснюватись за такими напрямками: регулювання цін, прогнозування ринків, зміна виробничої структури, бюджетні субсидії та дотації, підтримка дрібних сільськогосподарських виробників (фермерів і особистих підсобних господарств), сприяння реалізації продукції в межах квот і гарантованих (заставних) цін, проведення антимонопольної політики, підготовка кадрів, підтримка аграрної науки та розвиток соціальної інфраструктури на селі.

Внаслідок трансформаційних процесів у суспільстві на сільськогосподарську продукцію ціни повністю вийшли з-під державного контролю, що пов'язано з різким зростанням цін на засоби виробництва і предмети праці. При цьому темпи зростання цін на промислові товари були значно вищими, порівняно з темпами зростання цін на сільськогосподарську продукцію. Тому сільськогосподарське виробництво стало нерентабельним і занепадало.

Перші закони, якими підтримані доходи сільськогосподарських виробників, були Закони України "Про фіксований сільськогосподарський податок" [6] і "Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру" [2]. Останнім законом були визначені принципи правової державної цінової політики на цукровий буряк і цукор, чим забезпечувалась рентабельна робота цукрових заводів і не допускалось перевиробництво цукру.

Важливе значення у ціновій політиці держави мав Указ Президента України "Про заходи щодо підтримки цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників" від 11.06.1998 р. [4]. Цим Указом передбачено повернення сум податку на додану вартість, що сплачувався переробними підприємствами за реалізацію молока і м'яса до державного бюджету, як дотація виробникам товарної сировини. І це стало однією з форм субсидій з державного бюджету збитковим сільськогосподарським товаровиробникам.

Підвищенню дієвості державного регулювання цін і доходів аграрного виробництва сприяли вжиті державою заходи щодо регулювання ринку зерна, які вирішували не лише економічні, а й політичні проблеми, що забезпечує соціальну стабільність суспільства [5; 7, с. 22-26].

Головною метою регулювання ринку зерна державою є оптимізація сезонних змін ціни та обсягів його продажу, що підтримує доходи продуцентів зерна. Для цього застосовується механізм заставних цін і фінансових інтервенційних закупівель зерна, що виконує стабілізуючу функцію на його ціну, а також гарантує певну дохідність аграріям, а не посередникам на ринку цього сільськогосподарського продукту.

Заставна ціна на зерно сприяє продажу його на внутрішньому ринку, чому також сприяє експорт зерна виключно через біржові торги з реєстрацією біржових контрактів. Заставні ціни на зерно поєднуються з товарними інтервенціями зерна, що сприяє недопущенню неконтрольованого зростання цін на цей продукт. А це захищає інтереси споживачів зерна та хліба, що забезпечує продовольчу безпеку країни.

Указом Президента України "Про додаткові заходи щодо вирішення соціальних проблем на селі та подальшого розвитку аграрного сектора економіки" [3] створені умови для застосування інтервенційного фонду зерна і цукру з метою стабілізації ринку за умови сезонних змін попиту на ці продукти. Названим Указом також затверджено механізм здешевлення банківських кредитів для сільськогосподарських товаровиробників. Держава стала компенсувати за рахунок державного бюджету частину кредитних ставок комерційних банків за кредити, одержані сільськогосподарськими товаровиробниками, що позитивно вплинуло на розвиток діяльності особливо дрібнотоварних сільськогосподарських виробників [8, с. 92-101].

У розвинених країнах Заходу набуто значний досвід державного регулювання доходів дрібних сільськогосподарських товаровиробників, який може бути використаний в Україні. Це стосується передусім регулювання цін на сільськогосподарську продукцію особливо в роки та сезони з несприятливою для них кон'юктурою ринку. З метою регулювання доходів сільськогосподарських товаровиробників застосовуються відповідні різновиди цін.

Цільова ціна визначає нижній рівень доходів фермерських господарств. Якщо фактична ринкова ціна на певний вид фермерської продукції нижча за цільову, то фермер компенсує цю різницю за рахунок урядових платежів. Цільова ціна не функціонує на ринку та не впливає на ринкові ціни. Її встановлюють з метою відшкодування витрат і забезпечення одержання прибутку фермером зі знизеним рівнем собівартості їх продукції. Заставна ціна також гарантує мінімальні доходи фермерам і є інструментом регулювання ринкових цін та доходів дрібнотоварних сільськогосподарських виробників. Заставні ціни на сільськогосподарську продукцію існують і в Україні.

Інтервенційна ціна – це гарантована державою мінімальна ціна, за якою держава та закупівельні організації зобов'язані закуповувати сільськогосподарську продукцію у фермерів за умови, що реальні ринкові ціни існують у країнах ЄС і підтримують кон'юктуру ринку, не даючи змоги ринковим цінам зменшуватись нижче від межі, за якою нормально працюючі підприємства не можуть вести розширене відтворення.

Цільові ціни (контрольні та орієнтовні) встановлюються у країнах ЄС з метою визначення бажаного рівня ринкових цін. Контрольні ціни встановлюються на продукцію, яка не є дефіцитною у країнах Спільного ринку, що експортуються в інші країни, з урахуванням цін, які діють у регіонах з переважними умовами їх виробництва.

Орієнтовні ціни встановлюються на продукцію, яка є дефіцитною у країнах ЄС, з метою стимуляції її вироблення. Рівень таких цін є відносно вищим. Цільові ціни є також засадничими для визначення порогових і шлюзових цін. При цьому порогові ціни на імпортовану продукцію встановлюються так, щоб їх рівень був дещо вищим за цільову ціну. Шлюзові ціни встановлюються з метою захисту свого внутрішнього виробника з цінними надбавками до такого рівня, щоб це не вплинуло на зниження внутрішніх фермерських цін.

Істотними чинниками державних впливів на доходи фермерів є і позиційна їх підтримка. Одним із таких напрямів підтримки виявляється пільгове

кредитування, що реалізується у таких формах, як здешевлення відсоткової ставки на кредит, відшкодування певної частки кредиту державою, звільнення від сплати боргу в перші роки після одержання позики, продовження строку повернення кредиту. Досвід країн Заходу з пільгового кредитування фермерських господарств довів свою ефективність щодо їх розвитку, тому в Україні його використовують досить широко.

За кордоном застосовується також фінансова підтримка малих сільськогосподарських підприємств у вигляді податкових пільг. Невеликі фермерські господарства з низькими доходами сплачують менші податки. Пільгове оподаткування встановлюється також у тих випадках, коли фермери беруть участь у виконанні державних програм, дотримуючись певних вимог під час їх виконання. Можуть застосовуватись податкові пільги також при реінвестиціях – на прибутки, який вкладається у розвиток виробництва.

У деяких країнах ЄС призначаються прямі дотації з державного бюджету малим аграрним підприємствам, які розміщуються у несприятливих умовах для господарської діяльності. Певні субсидії держави призначаються на боротьбу з вітровою і водною ерозією та карантинними сільськогосподарськими шкідниками. Фундаментальні наукові дослідження в аграрній сфері фінансуються переважно з державного бюджету, що сприяє підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва. За рахунок державного бюджету в багатьох країнах фінансуються також система консультаційних пунктів, що сприяють застосуванню в аграрній сфері досягнень науково-технічного прогресу.

З метою визначення активності державної підтримки малих сільськогосподарських товаровиробників розраховуються спеціальні показники відношення цінкових і позацінових державних дотацій на виробництво сільськогосподарської продукції до її фермерської ціни. У багатьох країнах цей індикатор досягає 20-40 %, а інколи – навіть до 70 % [1, с. 611].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Державне регулювання та економічна підтримка доходів дрібнотоварних сільськогосподарських виробників системно реалізуються за допомогою економічних важелів, до яких відносяться цінновий, податковий та кредитний. Однак масштаби такої підтримки не є достатніми. Сфера сільськогосподарського виробництва може бути ефективною та конкурентоспроможною лише тоді, коли вона не виконуватиме функцію донора для інших галузей національної економіки, а буде сама отримувати належні державні субвенції.

Ефективність економічного механізму державного регулювання та підтримки дрібнотоварних сільськогосподарських виробників може бути впливовою, коли ресурси, пільги, дотації, субвенції та інші засоби державної підтримки виділяються під державні, регіональні чи локальні цільові програми сільськогосподарського виробництва; сільськогосподарськими товаровиробниками дотримуються умови, що передбачаються затвердженими програмами; визначається частка державної підтримки опрацьованих програм. Однак питання щодо застосування програмно-цільового методу організаційного та економічного механізмів державного управління розвитком аграрного виробництва загалом та його дрібного підприємництва зокрема потребує подальших наукових досліджень.

Література

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств / В.Г. Андрійчук. – К. : Вид-во КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. 2002. – 624 с.
2. Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру / Закон України // Урядовий кур'єр. – 1999. – 22 липня. – С. 135-136.
3. Про додаткові заходи щодо вирішення соціальних проблем на селі та дальшого розвитку аграрного сектора економіки / Указ Президента України // Сільський час. – 2002. – 27 лютого. – № 16.
4. Про заходи щодо підтримки цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників / Указ президента України // Урядовий кур'єр. – 1998. – 11 червня. – № 128.
5. Про невідкладні заходи щодо стимулювання виробництва та розвитку ринку зерна / Указ Президента України // Урядовий кур'єр. – 2000. – 1 липня. – № 117.
6. Про фіксований сільськогосподарський податок / Закон України // Урядовий кур'єр. – 1999. – 30 березня. – № 18.
7. Янків М.Д. Аграрна реформа як чинник продовольчої безпеки України / М.Д. Янків // Регіональна економіка. – 2000. – № 1.
8. Янків М.Д. Регіональні аспекти фінансової підтримки АПК / М.Д. Янків // Фінанси України : журнал. – 2000. – № 3. – С. 92-101.

Мартьянюк І.І. Государственное регулирование развития мелкого сельскохозяйственного производства

Рассмотрены механизмы государственного регулирования и экономической поддержки мелких сельскохозяйственных товаропроизводителей с помощью ценовых, налоговых и кредитных инструментов, к которым относятся залоговая, целевая, интервенционная, контрольная и ориентировочная цены. Льготное налогообложение и кредитование фермерских хозяйств, а также прямые дотации с бюджета в качестве субсидий и субвенций использованы с целью государственной поддержки мелких аграрных предприятий. Применен программно-целевой метод организационного и экономического механизмов государственного управления развитием аграрного производства.

Ключевые слова: мелкие сельскохозяйственные товаропроизводители, государственные регулирование и поддержка, дотации, субсидии, субвенции, льготные налогообложение и кредитование.

Martyniuk I.I. State Regulation of Small Agricultural Production

The mechanisms of state regulation and economic support for small agricultural producers through price, tax and credit instruments, which include mortgage, target, intervention, control and estimated prices, are studied. Preferential taxation and farm loans and direct subsidies from the state budget subsidies and subventions are used to state support of small farms. The program-target method of organizational and economic mechanisms of governance in agriculture development is applied.

Keywords: small agricultural producers, government regulation and support, subsidies, grants, preferential tax credit.

УДК 330.567.22:336.76

*Проф. Г.О. Партин, канд. екон. наук;
магістрант Я.Р. Грудка – НУ "Львівська політехніка"*

СТАН СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ З ВРАХУВАННЯМ УМОВ СУЧАСНОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ

Обґрунтовано сутність споживчого кредитування та проаналізовано його стан в умовах економічної та політичної кризи в Україні. Поряд із цим виявлено основні проблеми, що стосуються надання кредитів фізичним особам. Зроблено аналіз ринку споживчого кредитування в Україні. Визначено специфіку кредитних відносин між позичальниками і кредиторами. Доведено, що кредитування фізичних осіб має значний вплив на розвиток як банківського сектору, так і економіки країни загалом. Розроблено